

MI DOLGA A FILOZÓFIÁNAK A VALLÁSSAL? KÖNYVBEMUTATÓVAL EGYBEKÖTÖTT KEREKASZTAL- BESZÉLGETÉS

Budapest, 2022. október 27.

ENESEY DIÁNA

Horváth Orsolya *Inspirációk és ellentétek filozófiai és teológiai gondolkodás között* című kötetének bemutatójára 2022. október 27-én került sor egy kerekasztal-beszélgetés keretében a Károli Gáspár Református Egyetemen. A beszélgetés résztvevői a szerzőn, Horváth Orsolyán (KRE) kívül Marosán Bence Péter (BGE), Schwendtner Tibor (EKKE) és Szeiler Zsolt (PPKE) voltak, az esemény moderátori szerepét Forczek Ákos (ELTE) töltötte be. A beszélgetést Boros Gábor (KRE) nyitotta meg.

Nyitóbeszédében Boros Gábor kiemelte Horváth Orsolya könyvének metafora-gazdagságát, a személyesség motívumát, amelyek sajátos színezetet adnak a filozófia és a teológia szövevényes és korántsem problémamentes viszonyának vizsgálatához. Boros Gábor röviden áttekintette a könyv szerkezetét is, és kiemelte a fiatal Luther és a fiatal Heidegger gondolati világát párosító elemzés különleges és gondolatébresztő erejét.

Ezután Forczek Ákos útjára indította a beszélgetést, amelynek kezdőpontjául a könyvet végigkísérő metaforát jelölte ki. Ez a teológia és a filozófia viszonyát olyan szerelmi viszony analógiájára írja le, amelyben az egymás nélküli létezés elképzelhetetlen, ám az egymáshoz kapcsolódás pusztító. Forczek Ákos arra kérdezett rá, hogy mit kezdhetünk egy ilyen viszonnal. Marosán Bence Péter az ész és hit problematikájának filozófiatörténeti hagyományára utalva arról beszélt, hogy a filozófia szempontjából a végességen való túllépés inspiráló lehet a teológiában, ugyanakkor a végesség álláspontjáról a végtelen megragadása lehetetlennek bizonyul. Ennyiben tehát a végesség meghaladására lenne szükség, ami viszont újabb filozófiai nehézségekbe torkollik. Schwendtner Tibor szerint a filozófia és teológiai viszonyának háttérében az általános igazságigény áll. Ez – mint mondta – különös nehézséget jelent a könyvben szereplő szerzők (vagy ahogy Horváth Orsolya emlegeti őket: hősök) közül Husserl és Heidegger számára, ugyanis nekik – Kierkegaard-ral ellentétben – a tudomány igazságigényét is szem előtt kellett tartaniuk. Schwendtner Tibor ebben a kontextusban is – akárcsak gondolkodói útjának számos pontján – nagy hangsúlyt fektetett a történeti perspektívára. A történeti nézőpont fontossága Szeiler Zsolt válaszában is centrális elemet jelentett, ugyanis koronként

más és más módon vetődik fel a filozófia és teológia viszonyának kérdése, ám az közös, hogy totalitásigénnyel lépnek fel. Végül Horváth Orsolya is reagált Forczek Ákos kérdésére, válaszában kiemelte, hogy a filozófia és teológia közti kapcsolatban az egymásnak feszülés révén valami lényegi mutatkozik meg. Horváth Orsolya számára a lehetetlen felé törekvés kulcsfontosságú, ugyanis a lehetetlen felé tartó mozgásban látja meg a gondolkodás eredeti, lényegi feladatát. A lehetetlen pedig mind a filozófiához, mind a teológiához hozzátartozik, ám mindkettőnek megvan a saját lehetetlenje (vagyis feladata, kihívása); az egymással való viszonyban viszont féltő, hogy ezt szem elől tévesztik, és miközben kapcsolódásuk révén önmagukat akarják felépíteni, enerválttá válnak. Ennyiben önpusztításról is lehet beszélni, nem csupán egymás általi pusztításról vagy bekebelezésről.

Schwendtner Tibor a bekebelezéssel kapcsolatos okfejtést megkérdőjelezte, mivel a hívő emberek filozofálása esetében mind a hit, mind pedig a gondolkodás „belül” zajlik, a bekebelezés pedig valami „külsőt” feltételezne, ám ez a „külső” még Heideggernél sem detektálható, jóllehet ő élesebben rávilágít hit és gondolkodás problémájára, mint Husserl. Ezen a ponton került felszínre egy lényeges véleménykülönbség, ugyanis Horváth Orsolya nem értett egyet azzal, hogy Heideggert és Husserlt hívőnek tekintsük (ehhez a kérdéshez a beszélgetés végén visszatértek).

Szeiler Zsolt továbbra is a gyümölcsöző jellegre helyezte a hangsúlyt filozófia és teológia kapcsolatában, felhívta a figyelmet az együttműködési területekre, valamint arra, hogy a kérdésfeltevésekben is sokszor szembeűnő a két megközelítési mód összjátéka. Példaként említette a „Miért van valami, miért nincs inkább semmi?” kérdését, amely – nézete szerint – szorosan összefonódik a Teremtés könyvével. Ehhez a gondolatmenethez és felfogásmódhoz kapcsolódott Marosán Bence is, aki két különböző reflexiótípust tulajdonít a filozófiának és a teológiának. Felidézte Tengelyi Lászlóval folytatott beszélgetését is, amelynek során Marosán Bence amellettt érvelt, hogy Husserl megpróbálta a fenomenológia terepére terelni az Istenre vonatkozó kérdéseket. Tengelyi viszont erre úgy felelt, hogy ez a „teológusok karjaiba lökné a filozófiát”. Úgy tűnik tehát, hogy a filozófia és a teológia viszonya arra épül, hogy kénytelen egyik a másikat játékba hozni.

Schwendtner Tibor a filozófia és teológia viszonyában a konfliktus mozzanatát hangsúlyozta, ugyanakkor a „kártékonyság” és a „védekezés” kifejezések használatától óvakodott. A szóhasználattal kapcsolatos döntésének indoklásakor a könyv személyes jellegére is utalt, arra, ahogy Horváth Orsolya saját problémájaként is kezeli a filozófia és teológia közti, feszültségekkel teli viszonyt, s nem kártékonytságot, vagy fenyegetést lát benne, hanem sokkal inkább kísérleteknek tekinti a különféle viszonyulási módokat. Schwendtner Tibor a radikalitás fogalmára terelte a szót. A filozófia radikalitását a gondolkodásban való kitartásban mutatta ki. Ennek kapcsán vetette fel a kérdést, hogy egy így értett radikális filozofálásban a gondolkodás és a hit miképp kapcsolódhatnak: bízunk a gondolkodás és a hit összhangjában?

Szeiler Zsolt úgy véli, a filozófia és teológia kapcsolódásában a sokféle típus és árnyalat közepette is jó lenne tiszta képet alkotni, és ez számára nem is tűnik lehetetlennek. A filozófiát a tiszta érvek terepeként jelölte meg, amely akkor is érvényben marad, ha éppen János evangéliumának ontológiai elemzéséről van szó, vagyis a filozófiai fejtegetés akkor is filozófiai marad, ha éppen teológiai tárgy felé fordul. Szeiler Zsolt komoly nehézséget lát abban, hogy az embernek folyton váltania kellene a hívői lét és a filozofálás beállítódásai között.

Horváth Orsolya, csatlakozva ehhez a gondolatmenthez, úgy látja, hogy a filozófia esetében ideális alapokról van szó, és Schwendtner Tibor elgondolásához kapcsolódva kifejtette, hogy a filozófia olyan „légüres térből” indul ki, amelyben csak a gondolkodás van, és ez nem ismerhet határokat – ebben áll radikalitása. Azonban a teológia¹ kiindulópontja Krisztus, ám ezt a filozófia nem találhatja ki önmaga számára alapként. Így megbomlik a „légüres térből” való kiindulás elve. Marosán Bence ezt a problémát Husserl leveleiben látja, amelyek egy hívő képét mutatják, vagyis ezek a személyes motivációk – olykor legalábbis úgy tűnik – elterelik a fenomenológiai elemzést a teológia irányába.

A beszélgetés végén kanyarodtak vissza Schwendtner Tibor és Horváth Orsolya korábbi véleménykülönbségéhez. Schwendtner Tibor a személy gondolkodásban betöltött szerepe mellett érvelt, állítása szerint a filozófia nem tud leválni a filozofáló személyéről, és így annak hitéről sem. Számára a „filozófia személyes ügy”, vagyis a filozófia vizsgálatakor egy ponton beleütközünk a személybe, akinek a műveiről szó van. Ez a nézőpont maga után vonja azt a kutatói feladatot, hogy a gondolatok elemzésében tekintettel kell lenni a gondolkodó személyére is, mintegy bevonva azt az elemzés körébe.

Horváth Orsolya ezzel szemben nem tartja relevánsnak azt, hogy vajon Husserl és Heidegger hívő volt-e, a kérdés az, hogy – ez esetben – a hit problémája hogyan jelenik meg a szövegekben. Úgy gondolja, hogy Kierkegaard-ról – mint személyről – sem feltétlen lehet mondani, hogy hívő volt, legfeljebb a szövegek tanúsága szerint mondhatunk ilyesmit.

A beszélgetés végére tehát kibomlott egy újabb probléma, jelesül a személy és a filozófia szétválasztásának nehézsége, amely szervesen kapcsolódik filozófia és hit viszonyához is. Schwendtner Tibor példaként hozta Husserl személyes leveleit, feljegyzéseit, amelyek úgyszintén bekerültek Horváth Orsolya kötetébe, holott azok is a személyesség területéhez kapcsolódnak. Horváth Orsolya azzal indokolta e részletek és személyes feljegyzések kötetbe kerülését, hogy azok világosan megmutatják Husserl nézőpontját, egyfajta hívő álláspontot. Azt viszont Horváth Orsolya sem

¹ A teológia alatt itt is a keresztény teológiát kell érteni, akárcsak a kötet egészében és a beszélgetés folyamán.

tagadta, hogy komoly nehézségekbe ütközik a személy és a hozzá kötődő filozófia szétválasztása.²

Szeiler Zsolt reflexiójában kifejezte, hogy filozófia és teológiai kapcsolatában Horváth Orsolya kötetében az „és” inkább a „vagy” jelentésében szerepel, s ő nem igazán tud azonosulni ezzel az értelmezéssel. Ugyanakkor gyümölcsöző hozzáállásnak tartja Horváth Orsolya megközelítését is. Úgy véli, hogy aki csak elolvassa Horváth Orsolya kötetét, nem tudja nem újragondolni hit és filozófia viszonyát. Marosán Bence hasonló gondolatokkal és hálával köszönte meg Horváth Orsolyának ezt az inspiráló kötetet.

A könyvről elhangzott méltató szavak éppígy elmondhatók a kerekasztal-beszélgetésről is: inspiráló, gondolatébresztő, színes és újragondolást serkentő, élénk beszélgetés részesei lehettünk, amelyből bizonyára mindannyian elraktároztunk magunkban jó néhány mondatot.

² Itt arról a szakasról van szó, ahol Horváth Orsolya a *Husserliana* 42. kötetéből idézi Husserl feljegyzését, amelyben Istenhez fűződő viszonyát írja le Husserl személyes hangvételben. Igaz, ez a feljegyzés éppen elbizonytalanodást jelent, ugyanis úgy tűnik, mintha Husserl ebben a „credo”-jellegű megnyilatkozásban egy vallási eredetű aktus révén elégítené ki a filozófia egész-igényét, amely aktus integrálásával „mesteri látszatát nyújtja a filozófiai immanencia megőrzésének”. (Vö. Horváth Orsolya: *Inspirációk és ellentétek filozófiai és teológiai gondolkodás között*. L'Harmattan – Magyar Daseinanalitikai Egyesület, 2022, 73–74.)